

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ  
ОХРИДСКИ“ ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Том 87

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”  
FACULTY OF LAW

Volume 87

## **ОТВЛИЧАНЕТО В СЪВКУПНОСТ С ДРУГИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ: ПРОБЛЕМИ НА КВАЛИФИКАЦИЯТА И ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯТА В СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА**

ИВА ПУШКАРОВА\*

*Катедра „Наказателноправни науки“*

**Резюме:** Престъплението отвличане по чл. 142 от НК разкрива множество особености в изпълнителския и мотивационния си механизъм, усложняващи съотношението му със състави на други престъпления. То често се осъществява в съвкупности с изну дване, грабеж, убийство, злепоставяне, противозаконно лишаване от свобода, полови престъпления, задържане на заложник, трафик на хора, самоуправство, хулиганство и др., които в действителността се проявяват в сложни фактически обстановки, силно вискателни към съдебната дейност по квалифициране и индивидуализация. Отговорът на съдебната практика е по-скоро частичен и противоречив. Като анализира установе ните предизвикателства и възможни решения, настоящата публикация търси да допри несе за неговото усъвършенстване.

**Ключови думи:** отвличане, заложник, противозаконно лишаване от свобода, изна силване, изнудване, съвкупност от престъпления, усложнена престъпна дейност, тежки престъпления.

\* Главен асистент по наказателно право в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“, доктор по право.

\* Chief Assist. Prof. in Criminal Law at the Faculty of Law, Sofia University „St. Kliment Ohridski“, Ph.D.

## ABDUCTION IN CUMMULATION WITH OTHER CRIMES: JURISPRUDENCE PROBLEMS OF LEGAL QUALIFICATION AND PENALTY INDIVIDUALISATION

IVA PUSHKAROVA

Department of Criminal Law Studies

**Abstract:** The crime of abduction under Article 142 of the Penal Code is excessively singular in terms of modus operandi and criminal motivation which complicates its correlation with other types of crime. It is often committed in combination with extortion, robbery, murder, illegal detention, sexual crimes, taking hostage, human trafficking, criminal exposure to risks of harm to life or health, etc. In reality these multiple crime are presented in complex factual contexts which are highly demanding in respect for judicial qualification and penalty individualisation. Judiciary response, however, is rather incomplete and controversial. By studying the identified challenges and possible solution, this article strives to contribute to its improvement.

**Keywords:** abduction, kidnapping, hostage, unlawful detention, rape, extortion, multiple crime, complex crime forms, grave crime.

В научната наказателноправна и криминологична литература през последните десетилетия проблемите на отвличането по чл. 142 НК са подчертано подценявани и пренебрегвани. Престъплението разкрива множество особености в изпълнителната дейност и мотивационния си механизъм, уложняващи съотношението му със състави на други престъпления, с които то често е в съвкупност или в конкуренция. В действителността то се проявява в сложни фактически обстановки, силно взискателни към съдебната дейност по квалифициране и индивидуализация.

Отговорът на съдебната практика е по-скоро частичен и противоречив, дори когато престъпната фактология е пълноценно доказана. Най-често квалификацията е непълна със съответните неблагоприятни последици за индивидуализацията и достигането до пропорционално наказание. Недостигът на аналитично осмисляне на тези проблеми е особено драматичен след масивните изменения на наказателноправния режим на отвличането през 2009–2010 г.

Като изследва съдебната практика след 2006 г., настоящият анализ търси да очертае срещаните в нея предизвикателства и да предложи решения, с които да допринесе за усъвършенстването ѝ. За целта са развити и обосновани възможните квалификации при различни хипотези на множество престъпления с участие на отвличането, сред които съвкупности с противозаконно лишаване от свобода (чл. 142а), грабеж (чл. 198–199), същински полови престъпления (чл. 149–157), изнудване (чл. 213а–214), убийство (чл. 116),

задържане на заложник (чл. 143а), трафик на хора (чл. 159а-г), самоуправство (чл. 323),

117

закана (чл. 144), принуда (чл. 143) и др. Обсъдени са квалифицирани състави на отвличането, които се разпознават противоречиво в правораздаването или са скоро въведени, както и въпросите за съотношението на отделните състави по чл. 142 със състави на другите престъпления, за вида на съвкупността и критериите за установяването ѝ, за нейното фактическо проявление и практическото значение на различните решения.

**1. Съвкупността на отвличането с противозаконното лишаване от свобода може да бъде само реална.** Основните състави на чл. 142 и чл. 142а имат идентичен обект и съдържат поглъщащи се признаци на изпълнителното деяние, което изключва идеална съвкупност между тях<sup>1</sup>.

И двете престъпления са насочени срещу свободата на придвижване в пространството, като типично я увреждат не толкова на етапа на формиране на волята на пострадалия, а с оглед възможността му да я следва в поведението си. Неговото несъгласие да търпи деянието и неговите последици е обективен признак на основните състави<sup>2</sup>. Поради това всеки от тях поглъща престъплението **принуда по чл. 143 НК**<sup>3</sup>. Последното може да се осъществи с престъпления по чл. 142–142а само в реална съвкупност<sup>4</sup>.

<sup>1</sup> Така **Стойнов**, Александър. Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека. София: Сиела, 2006, с. 153. <sup>2</sup> **Р № 198–2014-I, Р № 267–2013-I, Р № 65–2009-II, Р № 234–2003-I**. Макар по принцип да се приема, че измамливото преместване на пострадалия към дестинация, за която той не е и не би дал съгласие, също да може да се квалифицира като отвличане, хипотезата е екзотична и в практиката не се среща с такава квалификация. Фактологията по-скоро очертава приготвяне към противозаконно лишаване от свобода на мястото, на което пострадалият е отведен, за задържането му на което той вече не е заблуден и несъгласието е ясно изразено. От значение в тези случаи е да се съобрази обстоятелството, че пострадалият може да не знае къде точно се намира, но все едно да не желае да се намира там (ако например би желал да се намира на друго място). В тези случаи деянието обичайно е доминирано от специална цел, която може да ориентира и към съвсем друг вид престъпление (напр. трафик на хора). Отвличане чрез измама е фактологично очертано в **При съда от 25.02.2011 г. на РС-Оряхово по НОХД № 70/2009 г.** и прието за съставомерно от обективна страна. <sup>3</sup> Вж. и **ТР № 71–1974-ОСНК**. <sup>4</sup> Напр. **При съда от 3.04.2017 г. на ОС-Плевен по НОХД № 230/2017 г.** Като упоменавал сила (удари по главата и тялото), децът направил опит да принуди пострадалия, когото преди това отвлякъл от дома му и принудително отвел в дома си, да разкрие местонахождението на сестра си и заедно с другата си сестра да я убеди да се върне да съ

жителства с дееца. Деянието е квалифицирано по чл. 143 в съвкупност с чл. 142, чл. 142а и други престъпления. **Присъда от 25.02.2011 г. на РС-Оряхово по НОХД № 70/2009 г.** (Самостоятелният характер на принудата спрямо отвличането и противозаконното лишаване от свобода е очертан от побой, нанесен на пострадалите деца с цел да бъдат принудени да се признаят за виновни в кражба, която не са извършвали).

118

Начинът на увреждане на обекта е различен и очертава разликата в изпълнителните деяния и резултата. При отвличането деянието е действие, при което пострадалият бива принудително и противозаконно преместван в пространството. Престъпната последица се изразява в промяната на местонахождението, в което е бил заварен в началото на изпълнението<sup>5</sup>. При противозаконното лишаване от свобода деянието се изразява във физическо ограничаване на свободата на придвижване, като местонахождението на пострадалия не се променя. Деянието е или само бездействие, при което деецът не премахва заварени физически пречки за придвижване на пострадалия, като е длъжен да ги премахне, без да ги е създал (например, отказ да бъде освободен затворник след изтичане на срока на наказанието), или съчетание от действие и бездействие, при което деецът виновно е създал пречките (заклучил е пострадалия) и отказва да ги отстрани. Във втория случай деянието завършва с бездействие.

И двете престъпления са **резултатни и на мигновено извършване**. Основният състав по чл. 142, ал. 1 е довършен от момента, в който местонахождението на пострадалия бъде променено без неговото съгласие, а този по чл. 142а – от момента, в който деецът не премахне пречките пред свободното движение на пострадалия, като е длъжен да го направи. Поради отсъствието на протичащ във времето причинен процес между деянието и резултата, и при двете престъпления е възможен само недовършен опит.

И при двете престъпления пострадалият не може да определя местонахождението си. Това прави деецът. Свободата на човека да се отклони от принудително определено местонахождение се уврежда както когато това местонахождение не се променя (чл. 142а), така и когато се променя (чл. 142), но при втория случай деянието съдържа признаците на първото – във всеки момент от принудителното придвижване пострадалият се намира на място, което не може сам да напусне. Поради това **чл. 142 винаги ще поглъща чл. 142а**<sup>6</sup>.

<sup>5</sup> В този смисъл **Стойнов, Александър**. Престъпления против правата на човека, цит. съч., с. 148, **Р№ 207-96-ВК, Р№ 234-03-І, Р№ 230-2015-ІІІ**. Напр. **Присъда от 28.05.2014 г. на ОС-Враца по НОХД № 77/2014 г.**: „За осъществяването му са използвани конкретни актове на принуда – нахлуване с останалите извършители в къщата на семейството, нана сание на удари на пострадалата и намиращите се там лица и отправяне на заплахи, използване на дървени тояги, завличане до колата и принудително качване, закриване на главата и лицето с шапка, завързване на ръцете. Чрез така установените

действия подсъдимият в съучастие с други лица принудително променил досегашното местопребиваване на по страдалата противно на волята ѝ. Деянието е довършено с принудителното напускане на мястото, където тя се е намирала и качването ѝ в автомобила“.<sup>6</sup> Вж. още **Р № 234–2003-I**, чийто аргументи за поглъщане от обективна страна про дължават да са валидни въпреки промяната в закона от 2010 г. („Отвлечането по необхо димост съдържа и противозаконно лишаване от свобода“). Поглъщането не е зачетено в **Присъда № 3/12/02.2014 г. на ОС-Русе по НОХД № 7/2014 г.** Съдът приел, че докато

119

За съставомерността и на отвлечането времетраенето, начинът и сред ствата на преместване, изминатото разстояние и други особености нямат зна чение<sup>7</sup>. Те имат отношение към преценката на обществената опасност (вкл. с оглед малозначителност по чл. 9, ал. 2 НК<sup>8</sup>) и индивидуализацията. Аналогич но при чл. 142а начините и средствата на задържане на пострадалия, както и продължителността на задържането са без значение за съставомерността по основния състав, като времетраенето може да се отрази на квалификацията само ако е надхвърлило две денонощия (чл. 142а, ал. 5)<sup>9</sup>.

**Престъпленията по чл. 142 и чл. 142а типично се проявяват в реална съвкупност, тъй като отвлеченото лице обичайно се отвежда на място, където принудително се задържа.**

В съдебната практика съществува **противоречие** по въпроса от кой мо мент е довършено отвлечането, съответно започва самостоятелното изпълне ние на лишаването от свобода. По-скоро преобладава разбирането, че съста вът на чл. 142а ще започне да се изпълнява от установяването на пострадалия на определено място до прекратяването на задържането чрез освобождаване, ново придвижване, отпадане на несъгласието му или по друг начин. Един ството на решението, което според замисъла на дееца (може да) управлява и чл. 142, и чл. 142а като извършвани последователно, не обуславя идеална

извършителите се движели в автомобила заедно с пострадалата, осъществявали състава на чл. 142а.<sup>7</sup> **Р № 207-96-ВК, Р № 401-01-III.**<sup>8</sup> Такъв случай в **Присъда № 43/08.09.2014 г. на ОС-Габрово по НОХД № 51/2014 г.** (Пострадалото малолетно момче многократно освобождавало конете на извършителите, като им махало въжетата, синджирите, колчетата и букаите и ги подгонвало, а тези и други вещи отнемало и криело. Понякога те били връщани със съдействието на майка му. Из вършителите безуспешно търсели съдействието на родителите му и на кмета на селото. След поредния инцидент двамата отишли в дома на детето да си търсят вещите и докато разговаряли с майка му, то се прибрало, видяло ги и побягнало. Двамата го настигнали и заплашили с полиция. То им казало, че ще им покаже къде е укрило вещите им. Качили го в автомобила, отишли на това място, като се движили няколко минути. Там детето при знало, че ги излъгало и вещите са на тавана в дома му, до който извършителите го отвели.

Вещите не били там, а то избягало.)<sup>9</sup> Колкото по-близо до тази граница е времетраенето, толкова по-ясно ще се очер тае отегчаващо обстоятелство в рамките на основния състав.

Колкото по-отдалечено е, толкова хипотезата ще бъде по-близо до малозначителност по чл. 9, ал. 2. Преценката за малозначителност обаче се прави след тази за съставомерност. Практиката с основание не съдържа никакви указателни стандарти за минимална продължителност на лишаването от свобода, тъй като тя е основен и най-важен, но не и единствен критерий за обществена та опасност на извършеното. Важно е да се напомни, че при преценката по чл. 9, ал. 2 не се вземат предвид обстоятелства, относими *само* към опасността на дееца, нито признаци на субективната страна (те се изследват след пълно изясняване на обективната страна, което включва и преценката за малозначителност), а единствено факти, относими към опасността на деянието.

120

съвкупност между тях, тъй като от обективна страна те са в отношение на поглъщане. За да се открие съставът на погълнатото престъпление (чл. 142а), е необходимо да отпаднат признаците на поглъщащото (чл. 142). Това става именно в момента на прекратяване на движението. Обратно, в други съдебни решения се изхожда от становището, че отвлечането е завършило в момента на принудително вкарване на пострадалия в превозното средство, тъй като от този момент е променено местонахождението му с такова, което е нежелано от него, а самото придвижване с автомобила обективира противозаконно лишаване от свобода<sup>10</sup>. Според това разбиране в хода на придвижването място нахождението на пострадалия остава непроменено, тъй като то се определя от вътрешността на превозното средство.

Въпросът за разграничение на съставите при съвкупност е с голямо практическо значение. **Първо, той пряко определя приложния обхват на съвкупността.** Вторият възглед го разширява до степен отвлечането да може да се изпълни самостоятелно само в много редки случаи, ограничени главно до основния състав, като свива приложното поле и на опита към това престъпление. **Второ, въпросът влияе на преценката на съучастническия принос при съизвършителство.** Ако отделен съучастник е привлечен да осъществява само надзора над жертвата, той ще бъде извършител само по чл. 142а<sup>11</sup>. Ако е обещал такъв вид съдействие преди да започне отвлечането, от него ще може

<sup>10</sup> Например **Присъда от 4.05.2012 г. на ОС-Сливен по НОХД № 40/2012 г.** (пострадалата дължала на извършителите баща и син голяма сума пари от съвместна търговска дейност, но се укривала и не им ги връщала. Единият я отвлъкъл и ведно с другия извършил насилствени действия в хода на краткотрайно лишаване от свобода, сред които завръзване на краката с въже и влачене с автомобила. Двата настоявали да узнаят с какви имо ти разполага и кога ще се издължи). Аналогично, **Присъда на АС-Пловдив по ВНОХД № 252/2016 г.** (Пострадалата се разделила с дееца след 5-годишна връзка заради неговото агресивно, обидно и нестабилно поведение и честата употреба на алкохол, но той продължил да я търси, следи, причаква при излизания, да я заплашва и да провокира конфликти. Бил осъден за разрязване на гумите на автомобилите на пострадалата и нейни близки.

Отвлечането било извършено нощем след преследване с автомобил, причинило излизане

на автомобила на пострадалата от междуградски път и продължило и след привеждането на колата в движение с помощта на дееца. След като пострадалата спряла пред сграда, която погрешно възприела за полицейско управление, деецът принудително я извел от автомобила ѝ, вкарал я в своя и потеглил. След време спрял и опитал да я склони към възобновяване на връзката им, като ѝ нанесъл удари и я заплашил, че ще я остави за няколко дни заключена в автомобила, като се обосновал неясно с убеждение, че тя го лъже. След изпадането ѝ в безсъзнание потеглил към болница. Бил спрян от пътен патрул, който придружил двамата до болницата); **Присъда № 30/07.12.2012 г. на ОС-София по НОХД № 603/2011 г.** (единият деец принудително вкарал пострадалата в автомобила и заедно с другия продължение на около 3 часа я развозвали с него. След спирането са извършени самостоятелни принудителни, заканаелни и блудствени действия).<sup>11</sup>  
**Присъда от 2.04.2012 г. на Софийски градски съд по НОХД № 4529/2010 г. (де лото „Наглите“).**

121

да се търси отговорност и за помагачество в отвличането. Ако обаче това лице се намира например в автомобила по време на превозването на пострадалия, двата възгледа дават противоположни отговори на въпроса дали то ще отговаря по чл. 142а или като съизвършител, а не помагач в отвличането. **Трето, решенията са различни и при наличие на придружаващи деянието обстоятелства, които са съставомерни по квалифицираните състави на чл. 142 и/или 142а.** Така например особено мъчителният или опасният за здравето на пострадалия начин и извършването на деянието при условията на домашно насилие квалифицират и двете претъпления, но наказуемостта е по-висока по съставите на чл. 142. Отвличането е значително по-богато на квалифициращи обстоятелства. Ако такива са изпълнени по време на придвижването, квалификацията зависи от възгледа на съда дали в този период се изпълнява отвличане или лишаване от свобода.

Предимство следва да бъде дадено на **първия възглед като по-убедителен**. Според него лишаването от свобода започва от спиране на движението. В основата на разликата с другия възглед стои разбирането за местонахождение<sup>12</sup>. Тъй като автомобилът е средство на престъплението, *той самият не очертава местонахождението* на пострадалия. При съставомерно отвличане последният може да бъде местен и без автомобил, като например бива дърпан, влачен, носен или принудително заставян да се движи сам. Наличието и видът на превозно средство, което не е съставомерен признак на никой от съставите на чл. 142–142а, не може да определя изводите за довършеността на престъплението, а оттам – и неговата квалификация. Критериите за това са само съставомерните признаци относно деянието и резултата. **Движението на пострадалия е действие, при което местонахождението му се променя по постоянно до спирането.** Това прави невъзможна квалификацията по чл. 142а, която изисква едновременно бездействие в поведението на дееца и постоянност на местонахождението на

пострадалия. обстоятелството, че формално съставът на отвлечането е завършил от промяната на първоначалното място нахождение на жертвата (според фактите това може да е моментът на потегляне или по-ранен, ако например пострадалият е бил влачен до автомобила), не значи автоматично, че след този момент дейността продължава по друг състав (чл. 142а). Такова твърдение не би било вярно и на плоскостта на чл. 142а. По състав той е довършен от момента на създаване на пречки пострадалият да напусне мястото, на което принудително е задържан, но няма съмнение, че последващият период на задържане е относим към квалификацията.

<sup>12</sup> Подобни проблеми пораждаат противоречия и в чуждестранната практика, в която предмет на значими спорове с драматично отражение върху квалификацията е въпросът дали принудителното местене на пострадалия в рамките на помещението или сграда е съществено отвлечане. Sandefer, David J. To Move or Not to Move? That Is the Metaphysical Question. – *The University of Chicago Law Review*, vol. 85, no. 8, 2018, pp. 1973–2014.

122

Спецификата и на двете престъпления е такава, че **след формалното на стъпване на довършеността съставите им се изпълняват известно време непрекъснато, създавайки трайно престъпно състояние**. Това очертава продълженото престъпление по чл. 142а поради елемента на бездействие в изпълнителното деяние<sup>13</sup>. Отвлечането обаче също създава такова състояние по време на преместването. обстоятелството, че в качеството си на действие изпълнителното му деяние не може формално да обуслови продължено престъпление, не пречи на това състояние да възникне, да изключи приложението на чл. 142а и да отнесе извършените в хода му признаци към квалификациите по чл. 142 и към индивидуализацията на отговорността за отвлечането.

И накрая, не е без значение обстоятелството, че чл. 142 и чл. 142а са уреждени с известна субсидиарност на чл. 142а. Той не само се поглъща от чл. 142, но е и по-леко наказуем, и по-беден на квалифицирани състави. Явна е законодателната нагласа наказателноправната защита по раздела да бъде изместена към съставите на отвлечането, когато престъпната дейност е изпълнена с едно деяние. Това е допълнителен аргумент против тълкуване, което неоправдано свива приложното поле на отвлечането в полза на лишаването от свобода. Прилагането на закона следва да е подчинено на разбиране, което е не само формално логично, но и интуитивно издържано и житейски рационално<sup>14</sup>.

Възможно е противозаконно лишаване от свобода да не последва, ако целта на деяния е друго престъпление (напр. изнасилване, убийство) или престъпните намерения се изчерпват с преместването на пострадалия (напр. той е върнат в дома, от който е избягал). В случай на съвкупност с **убийство**, която е мислима само като реална, винаги следва да бъде обсъждана



квалификацията по чл. 116, ал. 1, т. 8, предл. 2 НК с оглед възможна цел на дееца да прикрие отвлечането, като умъртви отвлечения.

2. Тъй като отвлечането е насилствено престъпление, възниква въпросът дали то може да се изпълни **в идеална съвкупност с престъпления с друг или с комплексен обект, които включват в изпълнителното си деяние принуда или от обективна страна изключват съгласието на пострадалия.** Такива случаи са описани в теорията като „особено множество престъпле

<sup>13</sup> ТР № 3–1971-ОСНК: „Продълженото престъпление се осъществява само с едно деяние (действие и бездействие или само с бездействие), което продължава трайно и не прекъснато в определено време.“ <sup>14</sup> В практиката се очертава известно разногласие по въпроса дали е налице противно законно лишаване от свобода по чл. 142а, ако пострадалият е изоставен в безпомощно състояние (безсъзнателен и/или обездвижен чрез завързване). В **Присъда от 30.05.2012 г. на ОС-Монтана по НОХД № С-52/2012 г.** съдът дал отрицателен отговор, а в **Присъда от 25.02.2011 г. на РС-Оряхово по НОХД № 70/2009 г.** – положителен. Такава обстановка и в **Присъда от 14.12.2018 г. на ОС-Враца по НОХД № 581/2017 г.** (пострадалият е изоставен в автомобила си в безсъзнание и завързан, където е случайно открит от свидетел).

123

**ния**, което разкрива белезите и на двата вида съвкупности“, като практиката клони към разрешаването им по правилата на идеалната съвкупност<sup>15</sup>. **Към тези фактически обстановки са възможни два подхода, като крайният юридически извод и свързаните с него правоприложни после дници са еднакви.** И двата достигат до извод за съвкупност, като се различават само в преценката за нейния вид.

Според първия, който в по-голяма степен следва принципния подход на ТР № 71–1974-ОСНК, съвкупността е идеална. Критериите за това произтичат главно от възприетото в наказателната доктрина и неоспорено в практиката класическо понятие за деяние като „съзнателен волев акт, предизвикан от определена потребност и проявен външно в действие или бездействие при определени условия на време, място и обстановка, който се осъществява с цел да бъде приспособена съществуващата действителност към нуждите на дееца, на трето лице или на обществото като цяло“<sup>16</sup>. В обсъжданите хипотези изпълнителската дейност съответства на това определение. От обективна страна фактическите признаци на деянието са такива, че в *съчетания си вид* покриват признаците на състави на различни по вид престъпления, като всичките или част от тях са едновременно съставомерни по всички обхванати от съвкупността състави и са изпълнени при единство на субект, време, място и обстановка. В този смисъл съвкупността е идеална и когато всички признаци на деянието изцяло покриват всеки от съставите от съвкупността (пълно фактическо съвпадане), и когато само част от тях едновременно участват в тези

състави (частично съвпадане). И в двата случая съвпадането е очертано или от обстоятелството, че съставомерният признак е един и същ (напр. принуда), или от обстоятелството, че макар и различни, съставомерните признаци са получили фактичеко проявление в едно и също поведение (напр. снабдяване с незаконно оръжие като приготвяне към убийство). В случаите на частично съвпадане, които именно са в основата на принципните положения по ТР № 71–1974-ОСНК, несъвпадащите признаци са съставомерни само по единия състав, но са фактически съвместими помежду си (не се изключват и не се поглъщат) и функционално свързани със съвпадащите. Такава е хипотезата например на съвкупност между грабеж и изнасилване при съвпадане на при знаците на принудата и нейна функционална подчиненост едновременно на отнемането и съвкуплението, като цялата изпълнителска дейност се ръководи от едно решение и се изпълнява при едни и същи условия на време, място и обстановка.

Според втория подход **съвкупността при частично съвпадане на при знаци е реална**. Той изхожда от тясно разбиране за идеалната съвкупност,

<sup>15</sup> Стойнов, Александър. Наказателно право. Обща част. София: Сиела, 2019, с. 417.

ТР № 71–1974-ОСНК. <sup>16</sup> Стойнов, Александър. Пак там, с. 194 и посочената там литература.

124

според която тя е налице само когато фактическите признаци на деянието из цяло съвпадат с всички признаци от всеки от съставите на обхванатите от съвкупността престъпления. Това разбиране приема, че единството на деянието от обективна страна се нарушава, ако в него са включени признаци, които не са съставомерни едновременно по всички престъпни състави, а само по някои от тях. Тогава субективното единство, очертано от единността на престъпното решение, е без значение за определяне на вида на съвкупността или просто не може да се установи предвид обективната структура на извършеното.

В практиката е трудно да се предположи кой подход преобладава, ако из общо тя е чувствителна към разликата между тях, тъй като съдебните актове много рядко конкретизират вида на установената съвкупност. В настоящия анализ се застъпва предпочитание към първия подход.

## ***2.1. На първо място ще бъде разгледана съвкупността на отвлечане то и грабежа***

Ако цялата изпълнителска дейност е подчинена на едно решение от субективна страна, а принудата от обективна страна обслужва едновременно преместването в пространството и отнемането на движими вещи от владение то на отвлечения, е налице идеална съвкупност<sup>17</sup>. Макар

отвлечането да се довършва още с началната промяна на местоположението на пострадалия, няма пречка деяние, осъществяващо съставите и на двете престъпления, да прояви признаците на отнемането в който и да е момент, докато трае принудата – на пример, от принудителното вкарване на пострадалия в превозното средство до преустановяването на преместването. Такава е описваната в практиката хипотеза, в която телефонът и други вещи на пострадалия се отнемат в хода на неговото обездвижване и вкарване в превозното средство непосредствено преди потеглянето. Мотивите на извършителите да установят контрол върху контактите му с външния свят не изключват присвоителното намерение и очертават единството на субективната страна.

**Съвкупността би била реална**, ако грабежът се осъществява на основа на самостоятелно последващо решение. От фактическа страна изпълнителят му деяние започва в по-късен момент и разполага със собствен принудителен механизъм – издърпване на вещта, заплашване или физическо насилие над лицето, което е извън или в допълнение към принудителното преместване.

В тези случаи водещ критерий от обективна страна е **появата на такъв нов принудителен акт**, различен от използвания при отвлечането, чиято функ

<sup>17</sup> Такава обстановка в **Присъда от 14.12.2018 г. на ОС-Враца по НОХД № 581/2017 г.** Пострадалият таксиметров шофьор е принудително преместен на мястото до шофьорското то, а последното е заето от единия съизвършител, който едновременно с тези действия отнема ключовете на автомобила, привежда го в движение и изрича указания към съучастника си да препятства бягството на пострадалия, включително като го удря.

125

ционално предназначение е да улесни отнемането, а не преместването. Двете деяния – на отвлечането и на грабежа – са фактологично разделени, тъй като второто се осъществява в обстановка на принудително преместване в прос транството, която отсъства към началото на изпълнението на първото, и която няма функционално участие в състава на първото. Именно по тази причина принудата като елемент от деянието на грабежа се проявява външно в поведението, различно от принудителното преместване. Разликата би се открила още по-ясно, ако отнемането се осъществява с оглед провеждане на пострадалия в безпомощно състояние, вкл. когато то е възникло в хода на отвлечането<sup>18</sup>.

Този конкретен въпрос би имал съществено практическо значение в хипотеза на отвлечане при съизвършителство и **грабеж при експрес** на единия деец.

**2.2. Въпросът донякъде се усложнява, когато отвлечането е съчетано с изнасилване, насилствени блудствени действия по чл. 149, ал. 2 и чл.**

### **150 или насилствени хомосексуални действия по чл. 157 НК**

Тези престъпления, които са насочени срещу половата неприкосновеност и половата свобода, се обхващат от понятието „развратни действия“ по смисъла на **чл. 156**, който е специален към чл. 142 и изключва приложението му. В съдебната практика съществува известно противоречие по въпроса дали целта за предоставяне на пострадалия за развратни действия може<sup>19</sup> или не може<sup>20</sup> да обхваща и намерението за лично участие на дееца в тях. Теорията оправдано се солидаризира с второто становище, което е по-разпространено и в правораздаването и по-убедително съответства на значението на думата „предостави“ в българския език<sup>21</sup>.

**Специалната цел по чл. 156 е ограничена до представи, че деецът предоставя пострадалия във властта на трето лице** с оглед последващо извършване на развратни действия с жертвата, които не представляват сексуална експлоатация. Ако в съзнанието на извършителя те имат траен и организиран характер, свързани са с извличане на материални облаги и пр., целта ще прерастне в **експлоатационна**. Това ще обуслови преквалификация на отвлечането в насилствено транспортиране като форма на **трафик на хора**, ако деянението е едно. Третото лице, комуто отвлечението по чл. 156 ще бъде предоставяно според замисъла на дееца, може лично да извърши половите действия или

<sup>18</sup> Така в **Присъда от 14.12.2018 г. на ОС-Враца по НОХД № 581/2017 г.** След като му е нанесен побой в хода на преместването с автомобила, пострадалият, който е и за вързан, изпада в безпомощно състояние, в което от него са отнети негови движими вещи,

преди да бъде изоставен от похитителите. <sup>19</sup> **Р № 472-77-I.** <sup>20</sup> **Р № 580-82-ВК, Р №**

**282-83-ВК.** <sup>21</sup> **Стойнов**, Александър. Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека, цит. съч., с. 213.

126

на свой ред да предостави пострадалия другиму, като чл. 156 не предполага конкретни знания на дееца по този въпрос, а само общи представи.

Уточнението е важно при преценка за съизвършителство, тъй като *третото лице не участва в отвлечането по чл. 156 и може дори да не е конкретизирано в представите на дееца.*

Следователно, когато извършителят, съответно който и да е от съизвършителите на отвлечането цели лично да извърши съвкупление, блудство, сношение или действия на полово удовлетворение с отвлечения, целта по чл. 156 няма да е налице<sup>22</sup>. Отговорността ще се носи по чл. 142<sup>23</sup>. Ако полово то посегателство бъде осъществено, то ще се яви в **идеална съвкупност с отвлечането по чл. 142**. Видът на съвкупността се определя на първо място от единството на престъпното решение, което управлява и отвлечането, и

половото посегателство, независимо дали последното е започнало по време на преместването или веднага след спирането<sup>24</sup>. От субективна страна **това единство произтича от намерението на дееца за полов акт с пострадалия, което доминира субективната страна на цялата изпълнителска дейност** – то изгражда умишъла на половото престъпление и несъставомерния специален мотив на отвличането. Второ, единството на деянието от обективна страна се определя от непрекъснатостта на принудата, която служи както за преодоляване на несъгласието за преместването в пространството в начало то на изпълнителската дейност, така и за участието в половите действия<sup>25</sup>.

Обстоятелството, че преместването и половите действия не се осъществяват едновременно, а последователно, не променя вида на съвкупността. Допълнителен аргумент е единността на условията на време, място и обстановка.

**Съвкупността би имала друга структура, когато отвличеното лице е и противозаконно лишено от свобода по начин, който очертава самостоятелно деяние в реална съвкупност с отвличането, и през време на това престъпление са извършени насилствените полови посегателства.** Описаните в съдебната практика фактически обстановки от този вид дават осно

<sup>22</sup> Такава обстановка по **Присъда № 68/03.07.2013 г. на ОС-Варна по НОХД № 100/2013 г.** – Двамата съизвършители направили опит да отвлекат първата пострадала и успели да отвлекат и изнасят втората. Отвлеченията са квалифицирани по чл. 142 от НК.

<sup>23</sup> Изводът е същият и при намерение на дееца едновременно за лично участие в развратните действия и за предоставяне на пострадалия другиму за такива действия, тъй като съставомерната цел по чл. 156 е формулирана ограничително. В описваната хипотеза тя ще се яви индивидуализиращ мотив в субективната страна по чл. 142 от НК.

<sup>24</sup> Такава обстановка в **Присъда № 3/12/02.2014 г. на ОС-Русе по НОХД № 7/2014 г.** Съизвършителите вкарвали принудително пострадалата 18-годишна девойка в автомобила си, закарвали я в гора и там (извън автомобила) последователно осъществили с нея насилствени блудствени действия и съвкупление.

<sup>25</sup> В този смисъл е анализът на квалификацията в **Р № 230/19.06.2015 г. по НД № 398/2015 г. на III НО на ВКС.**

127

вание за извод, че в тях преобладава отношение на реална съвкупност между половите действия помежду им (ако изпълняват състави на едно и също престъпление, че образуват продължавано престъпление) и спрямо отвличане то и идеална съвкупност между всяко от сексуалните посегателства (съответно продължаваното престъпление) и противозаконното лишаване от свобода<sup>26</sup>.

Това следва от относителната самостоятелност на решенията за всяко от половите посегателства от една страна и от непрекъснатостта на противозаконното лишаване от свобода, което определя продължена обстановка на принуда (в тези случаи траеща с дни), в която се

осъществяват тези посегателства.

**2.3.** Когато пред отвлечения е поставено условие да извърши акт на имуществено разпореждане в полза на извършителя или на трето лице, който би нанесъл имотна вреда на пострадалия или другиму, отвлечането е с **користна цел** по смисъла на чл. 142, ал. 2, т. 7 НК и в съвкупност с **изнудване** по чл.

213а–214 НК. Така например отвлеченият може да бъде заплашен, че няма да бъде освободен, ако не изпълни имуществените искания на похитителя (чл. 213а), а може да бъде и физически заставен да извърши разпореждането (чл. 214), в който случай изнудването е резултатно. В типични хипотези отвлеченият е постоянно преместван с оглед организацията по осъществяване на имущественото разпореждане и освободен едва след него (съвкупност с чл. 214)<sup>27</sup>.

Отново, съвкупността ще бъде идеална, когато отвлечането и изнудването са обхванати от единно решение. От гледище на типичния замисъл на извършителя, отвлечането е функционално подчинено на изнудването, доколкото с него се изразява или чрез него се засилва противоправното въздействие върху волята на пострадалия като елемент от изнудването. Оттук, принудата участва едновременно в съставите на отвлечането и изнудването. От обективна страна заплашването по чл. 213а, съответно принуждаване по чл. 214 може да започне непосредствено преди, едновременно със или непосредствено след началото на принудителното преместване в пространството<sup>28</sup>. В такъв пример пострадалият е заплашен с пистолет и уведомен за намеренията и исканията на дееца веднага след като доброволно е влязъл в автомобила, с който е отвлечен<sup>29</sup>. В тези случаи заплашването с оръжие или по друг начин, физическото обездвижване или създаването на други физически пречки пред свободното придвижване на пострадалия (заклучване на вратите на автомо

<sup>26</sup> Присъда № 18/26.06.2014 г. на Специализирания наказателен съд по НОХД № 803/2012 г. <sup>27</sup> Присъда № 18/26.06.2014 г. на Специализирания наказателен съд по НОХД № 803/2012 г. <sup>28</sup> Р № 548–2013-I. В съобразителната част се развива анализ на механизма на чл. 213а и чл. 214. <sup>29</sup> Присъда № 18/26.06.2014 г. на Специализирания наказателен съд по НОХД № 803/2012 г.

била, движение с висока скорост, поставяне на пострадалия между други пътници) обслужва едновременно принудителността на преместването при отвлечането и на мотивирането към имущественото разпореждане в съставите на изнудването. Хипотезата ще е налице и когато заплашителните, съответно принудителни действия, ограничаващи и възможността за

свободно прид вижване, се извършат по време на движение с превозно средство, започнало със съгласието на пострадалия.

Съвкупността ще е реална, когато двете престъпления са подчинени на отделни и независими решения, в който случай искането за имуществено разпореждане е придружено с нов принудителен акт, а освобождаването на отвлечения може да не е функционално обвързано с изпълнението на искането<sup>30</sup>.

Когато отвлечането е субективно и обективно подчинено на цел пострадалият да бъде мотивиран да изпълни свое имуществено задължение (а не да поема такова за в бъдеще), съвкупността е с **принудително самоуправство по чл. 323, ал. 5 НК**<sup>31</sup>. Няма значение по каква причина пострадалият е отказал доброволно изпълнение – дали поради обективна невъзможност, поради непризнаването на дълга или без основание.

Внимание изисква и самият акт на разпореждане. Ако например отвлеченият е длъжностно лице, което е принудително заставено да извърши разпореждане с имущества, връчени му в служебното му качество, от обективна страна ще е налице **длъжностно присвояване**, извършвано чрез механизъм на посредствено извършителство или в което извършителят на отвлечането участва като подбудител<sup>32</sup>. Аналогично, ако поведението представлява нарушение или неизпълнение на служебни задължения на пострадалия или превишаване на негови права или власт, от които настъпват вреди, съставомерни по **чл. 282 и сл.** от Наказателния кодекс.

<sup>30</sup> Такава обстановка в **Присъда № 84/17.10.2014 г. на ОС-Търговище по НОХД № 176/2014 г.** Двете извършителки отвлекли пострадалата. Когато към тях се присъединил третият съизвършител, той за първи път поставил пред отвлечената искане да плати 500 лева, като придружил искането с удари през лицето и заплашване с полово посегателство.

<sup>31</sup> **Р № 55–2005-І.** Подобна фактическа обстановка в **Присъда № 13/08.02.2016 г. на ОС-Русе по НОХД № 580/2015 г. (по-долу), Присъда от 25.02.2011 г. на РС-Оряхово по НОХД № 70/2009 г.** (Извършителите погрешно предположили, че пострадалите непълнолетни деца са откраднали техни вещи от гараж, отвлекли ги извън населеното място и с побой ги принудили да се признаят за виновни, след което ги завързали за електрически стълб и ги изоставили. В мотивите си съдят основателно отбелязал, че на подсъдимите е спестено обвинение по чл. 323, ал. 5 от НК).  
<sup>32</sup> **Присъда № 18/26.06.2014 г. на Специализирания наказателен съд по НОХД № 803/2012 г.**

**3. Когато отвлечането е съставомерно по чл. 142, ал. 3, т. 5 НК, въпросите на съвкупността с друго насилствено престъпление се усложняват**

По този състав отвличането е двуактно престъпление. Изпълнителното деяние се състои от отвличане и поставяне пред трето лице на условие за освобождаването на отвлечения. Двата акта определят и двата предмета на престъплението – отвлечения и адресата на условието, винаги различен от отвлечения, като и двамата имат качеството пострадал<sup>33</sup>. Първият акт предхожда втория или поне започва преди него. Съставът е довършен, когато трето лице узнае съдържанието на условието. Ако деецът е изпратил съобщение с условието, но то още не е възприето от никого, ще е налице опит.

В граничната хипотеза **третото лице е узнало за отвличането и че освобождаването е под условие, но все още не е узнало съдържанието на условието**<sup>34</sup>. Ако деецът изисква от това лице да предприеме определени действия, за да го узнае – например, да открие писмена бележка или телефон, чрез който да получи съобщение – според конкретната фактология те могат да се интерпретират като част от поведението в изпълнение на условието, а указанията на дееца, вкл. за въздържане от контакт с правоохранителните органи – като част от самото условие. В тези случаи довършеността настъпва още преди третото лице да възприеме – изцяло или частично – същинските искания на похитителя.

Ако след поставяне на условието местонахождението на пострадалия бъде променено чрез ново принудително преместване, ще възникне ново деяние с квалификация по някой от съставите на чл. 142, различен от чл. 142, ал. 3, т. 5,

тъй като условието вече е поставено. Това ново отвличане може да образува **продължавано престъпление** с деянието по чл. 142, ал. 3, т. 5. Продължавано изпълнение само на квалифицирания състав по чл. 142, ал. 3, т. 5 е възможно, ако при всяко преместване се поставят допълнителни условия, но не и ако само се преговаря с третото лице по изпълнението на първоначалното условие.

**3.1. В периода между първия акт и довършването на състава по чл. 142, ал. 3, т. 5 е възможно пострадалият да претърпи и друго посегателство.** Когато цялата престъпна дейност е единна и подчинена на едно престъпно решение, могат да се образуват идеални съвкупности, освен ако отвличането поглъща изцяло другото престъпление или изцяло липсват съпадащи признаци на деянията от обективната страна. Тези случаи са с факти

<sup>33</sup> Вж. аналогична теза относно чл. 143а от НК у Стойнов, Александър. Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека, цит. съч., с. 157. <sup>34</sup> Такава фактология по **НОХД № 93/2013 г. по описа на ОС-Перник („Миросла ва“)** и **НОХД № 4529/2010 г. по описа на Софийски градски съд („Наглите“)**.



ческа и правна сложност и изискват висока чувствителност към фактическите подробности при дейността по квалифициране.

**3.1.1.** В най-типичната хипотеза, в която след поставянето на условие то свободата на придвижване на отвлечения продължава да бъде ограничена, възниква конкуренция между различни състави на **отвлечането** от една страна и **чл. 142а** и **задържането на заложник по чл. 143а** от друга според това в кой момент бъде поставено условието пред третото лице.

**Ако условието бъде поставено още при преместването на пострадалия, който впоследствие бъде противозаконно задържан на дадено място, съвкупността е реална и ангажира чл. 142, ал. 3, т. 5 и чл. 142а.** Изпълни телното деяние по чл. 142а започва с установяването на пострадалия на опре делено местонахождение под контрола на дееца – упражняван лично или чрез друго (съучастник или посредствен извършител). Тъй като условието вече е поставено, новото деяние не е съставомерно по чл. 143а НК.

Ако след отвлечането и преди поставянето на условието пострадалият бъде противозаконно лишен от свобода, е мислима **съвкупност между състав по чл. 142 с проста структура на изпълнителното деяние и задържане на заложник по чл. 143а, която отново е реална.**

В съдебната практика липсва такова диференциране. Тя се насочва или към квалификация само по чл. 142, ал. 3, т. 5<sup>35</sup>, или към реална съвкупност

<sup>35</sup> Вж. напр. **Присъда от 30.05.2012 г. на ОС-Монтана по НОХД № С-52/2012 г.**, по твърдена от горните инстанции. На 29.04.2011 г. деецът спрял принудително автомобила на двамата пострадали (негови съседи, чийто син деецът мислел за заможен), като оставил автомобилна гума на пътя, проникнал в превозното средство и със заплаха с пневматичен пистолет заставил пострадалия да кара до предварително подготвено място в гората. След като узнал, че пострадалите не носят у себе си телефони, чрез които смятал да поиска от сина им откуп, се ядосал силно, завързал ги, оставил ги под надзора на един от пристигна лите междуременно съучастници, комуто оставил пистолета, и заедно с другия тръгнали да купят карта за уличен телефон, от който да се свържат със сина и да му поискат нами слените 250 000 лева. При проведените два разговора обаче деецът поискал 400 000 лева, за да остави отвлечените живи, като указал час и място на плащане. Съучастникът проявил недоволство от увеличаването на сумата, което според него би затруднило плащането й. В последвалите разговори синът повел преговори за освобождаване поне на единия отвлечен, който да изтегли от влоговете си, тъй като парите на сина били вложени в бизнеса му и не били в наличност. Междуременно подал сигнал в ГДБОП. След като получил указания да си ходи, третият съучастник оставил пострадалите сами. Те успели да се отвържат и да тръгнат пеша към дома си. По пътя срещнали свой съсед, който ги откарал. Когато се прибрали, пострадалата се обадила на сина си. Извършеното е квалифицирано по чл. 142, ал. 3, т. 5, вр. с ал. 2, т.1, т. 2 и т. 5. Пропусната е користната цел по чл. 142, ал. 2, т. 7. Задържането на пострадалите в гората не е получило самостоятелна квалификация.

Аналогично, **Присъда № 18/26.06.2014 г. на Специализирания наказателен съд**

по НОХД № 803/2012 г. Фактологията описва принудителен престой на пострадалите в хотелски стаи в периода на престъпната дейност 12–13.08.2010 г. Подобно в **Присъда от 2.04.2012 г. на Софийски градски съд по НОХД № 4529/2010 г. („Наглите“)** – всеки

131

от чл. 142, ал. 3, т. 5 и чл. 142а независимо от това кога деецът поставя условието<sup>36</sup>.

Важно е да се отбележи, че чл. 142, ал. 3, т. 5 и задържането на заложник по чл. 143а са в същото съотношение като отвличането и противозаконното лиша ване от свобода. **Изпълнителните им деяния се поглъщат и изключват иде ална съвкупност.** Когато деянието е едно, то е съставомерно по чл. 142, ал. 3,

т. 5 НК. Реална съвкупност е възможна, ако след довършването на престъпление по чл. 142, ал. 3, т. 5 и по време на противозаконното лишаване на отвличения от свобода пред същото или пред друго трето лице бъде поставено самостоятелно условие, различно от поставеното при отвличането.

**3.1.2. Ако изпълнителската дейност, подчинена на едно решение, включва признаците на **принудително преместване в пространството, поставяне на условие пред трето лице и умъртвяване на пострадалия, квалифика****

от многобройните пострадали е държан между 11 и 48 дни в обездвижено положение в помещение под постоянния надзор на извършителите, но за тази дейност не е повдигнато обвинение по чл. 142а НК.<sup>36</sup> **Присъда № 13/08.02.2016 г. на ОС-Русе по НОХД № 580/2015 г.** – На 15.09.2014 г. двама братя, двамата им непълнолетни сина и съпругата на единия брат отвлекли съпру гата на първия братовчед на съизвършителката. Поводът бил развален годеж на дъщерята на пострадалата със син на съизвършителката и съпруга ѝ, при който като родители на годеника те били платили 23 000 лева на пострадалата и мъжа ѝ и настоявали да им бъдат върнати или парите, или момичето. Семейството на годеницата отказвало и двете. Когато сутринта на 15.09.2014 г. петимата извършители узнали, че девойката се омъжила за трето лице, решили да отвлекат майка ѝ или друг член на семейството и да поискат дължимата им сума като откуп. Докато обикаляли с два автомобиля, видели пострадалата и прину дително я вкарали в единия. Единият деец я заплашил, че ако семейството ѝ не плати 20 000 лева, няма да я върнат, а той ще я изнасили. Съизвършителката със сила отнела телефона и портмонето ѝ. Пострадалата била отведена и заключена в стая в непозната за нея къща под надзора на петимата. Извършителката отговорила на повикване на телефона на пострадалата от дъщеря ѝ и я осведомила, че майка ѝ е при тях и ще бъде освободена срещу сумата от 20 000 лева. Същото казала и в разговор със съпруга на пострадалата. След това пострадалата била закарана принудително до постройка в гора, където част от извършителите останали да я пазят, а другите се отправили към селото си, за да по лучат откупа. Пострадалата била освободена след намесата на членове на двете семей ства. Извършеното било квалифицирано като реална съвкупност от отвличане по чл. 142, ал. 3, т. 5, вр. с ал. 2, т. 2

и т. 7 и противозаконно лишаване от свобода по чл. 142а, ал. 1 НК, а за съизвършителката – и грабеж по основния състав. Продължаваният характер на отвлечането и противозаконното лишаване от свобода, обусловен от смяната на мястото, на което пострадалата била принудително държана, не е разпознат. Липсва и обвинение за самоуправство с оглед опита на извършителите самоволно и не по установения ред да упражнят правото си да им бъде върната парична сума. Присъдата е потвърдена изцяло с **Решение № 102 / 8.06.2016 г. на АС-В.Търново по ВНОХД № 83/2016 г., изменено относно наказанието с Р № 201–2016-II.**

132

**цията зависи от хронологичното им подреждане.** Единството на решение то може да се прояви например при планирането, ако е видно, че деецът се подготвя както да отвлече и да постави условие (предварително подготвяне на текст на съобщение и начин на изпращане), така и да умъртви (набавяне на оръжия, на средства за укриване на тялото, изкопаване на гроб или подготовка на средства за изкопаване). То може да личи и от сценария на изпълнителската дейност. Въпросът за вида на съвкупността в този случай се решава изцяло на плоскостта на обективната страна.

**Първо,** съвкупността между който и да е състав на отвлечането и който и да е състав на умишленото убийство **би могла да бъде само реална**, въпреки възможността и двете да се управляват от едно престъпно решение. Това следва от разликата в обективните признаци на изпълнителните деяния, сред които няма съвпадащи, т.е. липсва признак, който да участва и в двата състава. Също така липсват признаци, принадлежащи към различните състави, които да могат да се проявят в едни и същи факти. Умъртвяването е въздействие върху тялото на пострадалия от естество да причини мозъчна смърт, което може да се изпълни и с бездействие и има за резултат смъртта на убития. Умъртвяването не включва, не предполага и не е фактически изпълнено чрез преместване в пространството, нито с принудително въздействие върху волята на жертвата. Отвлечането от своя страна никога не застрашава живота на отвлечения. Признаците на изпълнителните деяния на отвлечането и убийството могат да се изпълнят само последователно, при задължително времево предимство на тези на отвлечането. Неговите признаци ще станат неизпълними, ако убийството е извършено. Обърната хронология е възможна само при някои хипотези на недовършеност на убийството. Това е сред аргументите защо при отвлечане и убийство на едно лице убийството не може да се извърши с цел улесняване на отвлечането по чл. 116, ал. 1, т. 8, предл. 1 НК.

Самото отвлечане обаче може да се яви в идеална съвкупност с приготвяне към убийство по чл. 117 НК.

**Второ,** ако умъртвяването започне след като условието е поставено пред третото лице, съвкупността ще се образува между чл. 142, ал. 3, т. 5 и съответния състав на убийството.

Ако обаче отвлеченият бъде умъртвен преди съставът на чл. 142, ал. 3, т. 5 да се довърши, отвлечането вече не може да се квалифицира по него по ради погиване на единия му предмет. Деецът не би могъл да постави пред третата страна условие за освобождаването на отвлечения, тъй като отвлечен вече не съществува и не би могло да бъде освободен. Оттук, макар технически извършителят да може да заблуди адресата на условието, съзнанието, че няма кого да освободи, разгражда умисъла за престъпление по чл. 142, ал. 3, т. 5. Ако пред трето лице бъде поставено искане с лъжливото обещание, че при изпълнението му отвлеченият ще бъде освободен, то може да очертае съста-

133

вомерност по трети вид престъпление (напр. принуда, изнудване) в реална съвкупност с отвлечането и убийството.

Граничната хипотеза е умъртвяване на пострадалия веднага след като третото лице е узнало, че той е отвлечен и че похитителят поставя условия за освобождаването му, но все още не е възприело самото условие (съобщението е предадено в телефонен разговор и съдържа указание къде третото лице да намери информация за условието)<sup>37</sup>.

**Трето**, включването на умишлено убийство в изпълнителската дейност почти винаги ще бъде подчинено на целта да бъде прикрито отвлечането, съставомерна по чл. 116, ал. 1, т. 8, предл. 2. Ако условието по чл. 142, ал. 3, т. 5 очертава **користна цел** и решението за отвлечането и за убийството е едно, няма пречка същата цел да квалифицира и убийството, тъй като цялото деяние се ръководи от единен замисъл. Тя няма да изключи целта за прикриване по чл. 116, ал. 1, т. 8, предл. 2, тъй като двете са съвместими. Аналогично, ако цялата изпълнителска дейност е замислена при предварителен умисъл, той ще квалифицира убийството по чл. 116, ал. 1, т. 9. Натрупването на квалифициращи признаци отегчава отговорността и може да обуслови извод за изключителна тежест на убийството по смисъла на чл. 38–38а НК.

**3.2.** За съставомерността по чл. 142, ал. 2, т. 3 няма значение дали **условието** е изрично адресирано до конкретно лице или общо насочено към група лица, както и дали то е възприето от намисления от дееца адресат или от друг гйго. Без значение е и начинът на предаване на съобщението, както и негово то съдържание – дали условието е едно или повече, дали е изпълнимо, дали е дължимо от третото лице, дали възлага осъществяване на полезна и правовамерна дейност или на правонарушение, дали е действие или бездействие, дали се иска лично поведение на просто извършване или доставяне на резултат и пр. Тези обстоятелства, както и фактическото изпълнение на условието от третото лице са относими към

индивидуализацията.

Все пак, механизмът на двуктното престъпление по чл. 142, ал. 3, т. 5 предполага функционална връзка между двата акта от изпълнителното деяние, по силата на която **отвличането на пострадалия е предназначено противоправно да мотивира адресата на условието да изпълни искането на дееца против волята си**<sup>38</sup>. Обвързаността на изпълнението на условието

<sup>37</sup> При такава фактология е приета квалификация по чл. 142, ал. 3, т. 5, вр.ал. 2, т. 2, т. 3 и т. 7, чл. 116, ал. 1, т. 5, т. 6, т. 8, т. 9 НК (**Присъда № 22/12.06.2013 г. на ОС-Перник**

**по НОХД № 93/2013 г.**). <sup>38</sup> Аналогично по чл. 143а. Вж. подробности у Стойнов, Александър. Наказателно пра во. Особена част. Престъпления против правата на човека, цит. съч., с. 159–160 – „деецът,

лишавайки от свобода единия пострадад, използва така създаденото трайно престъпно със тояние за **въздействие върху друго лице**, целейки да го мотивира към определено поведе ние. Последното е **условие за прекратяване** на вече създаденото престъпно състояние.“

### 134

с освобождаването на отвлечения е насочена да гарантира съдействието на третото лице, което няма други мотиви да сътрудничи на извършителя. Тази връзка е и хронологична. Деецът **търси изпълнение на условието преди освобождаването на отвлечения**, поради което няма как самото освобождаване да е необходима обективна предпоставка за изпълнението. Така например, простото нареждане третото лице, узнало за отвличането не с оглед поставено пред него искане, да не разкрива за извършеното, не е условие по смисъла на чл. 142, ал. 3, т. 5, особено ако е поднесено в заплашителна форма<sup>39</sup>. То може най-много да очертае съставомерна **закана**. Първо, такова изискване не се на мира във функционална зависимост с освобождаването и в действителност не е окончателно изпълнимо преди това. Второ, отвличането очевидно не е пред прието като стратегия за мотивиране на третото лице към изпълнение на тако ва условие – ако извършителят не желае адресатът да разгласява отвличането на пострадалия, несъмнено би постигнал това, като просто не го отвлича.

Няма пречка **условието да се оформи в представите на дееца в хода на самото отвличане, особено ако изпълнителската дейност се развие по неблагоприятен за дееца начин**. Такива примери са искане за осигуряване на коридор за бягство от органите на реда, които се намират на местопрестъплението по сигнал за похищение, безпрепятствено достигане до крайна дестинация или прояви на снизхождение и отстъпки в предстоящия наказателен процес или действия по задържане под стража, след като отвличането е било разкрито; за отстраняване на различни пречки, появили се по време на отвличането и пр.<sup>40</sup> В тези случаи деянието най-често е започнало като отвлечане с просто по състав изпълнително деяние, но поради възникването

на усложнения или потребности от съдействие, върху които трето лице според дееца може да влияе, той се насочва към поставяне на условие и така прес тъпната дейност ескалира в отвлечение по чл. 142, ал. 3, т. 5. В тези хипотези **първоначалният замисъл на дееца да отвлече пострадалия е подчинен на мотиви, различни от противоправно въздействие върху поведението на трето лице**. Такъв би бил случаят, ако деецът е целял да изнуди отвлечения да се разпорежи със свое имущество, но поради появата или узнаването на пречки (отвлеченият няма достъп до активите си, деецът погрешно го е ми слел за заможен и др.), имуществената претенция се пренасочва към ближен на отвлечения, като освобождаването на последния се поставя в зависимост от удовлетворяването ѝ.

<sup>39</sup> Вж. **Присъда № 18/26.06.2014 г. на Специализирания наказателен съд по НОХД № 803/2012 г.**, в която е прието, че условието за освобождаването на единия отвлечен, поставено пред другия отвлечен след собственото му отвлечение, е да не разкрива отвлечането на първия. <sup>40</sup> За пример от този вид виж **Присъда № 22/18.04.2013 г. на ОС-Сливен по НОХД № 105/2013 г.** в контекста на квалификация по чл. 143а НК.

135

Възможно е изпълнението по квалифицирания състав по чл. 142, ал. 3, т. 5 да започне с **представи за алтернативни условия**. Деецът има конкретно формулирани в съзнанието си различни условия с намерение да постави само едно от тях. Кое точно условие ще бъде поставено, как или пред кого ще зависи от развитието на престъпната обстановка, която деецът е прогнозировал и обмислил с вариации. Различните условия най-често са прикрепени към тези различни варианти. Такава структура на субективната страна е индикатор за **неопределен пряк умисъл** по този състав, а не за субективна несъставомерност. Умисълът не е условен, тъй като *поставянето на условие* не зависи от настъпването на бъдещо несигурно събитие – неопределеността се отнася само до съдържанието му или до самоличността и броя на адресатите, но не и до това дали условие ще бъде поставено.

Ако деецът предвижда вариант, при който *изобищо не достига до поставяне на условието*, което е намислил, умисълът ще е **условен пряк** по чл. 142, ал. 3, т. 5. Ако в тази хипотеза условието се предвижда с вариации, няма пречка умисълът да бъде неопределен условен. Ако до поставяне на условието не се стигне, тъй като предпоставките за него не са се осъществили според замисъла на дееца, ще е налице опит към престъпление по чл. 142, ал. 3, т. 5. Тъй като поставянето на условието е елемент от изпълнителното деяние, опитът ще бъде недовършен.

По повод задържането на заложник по чл. 143а НК е изразено разбирането, че престъплението ще образува **реална съвкупност с последваща при**

**нуда по чл. 143**, „ако адресатът на условието осъществи противно на волята си поведението, което е условие за освобождаване на заложника“<sup>41</sup>. Самостоятелният характер на принудата е очертан от обстоятелството, че поведението на третото лице не е част от състава на чл. 143а, но е резултат по чл. 143. Ана логично следва да се разсъждава и при започнало изпълнение на условието от третото лице по чл. 142, ал. 3, т. 5 НК.

Ако **изпълнението на условието е съставомерно**, може да се търси (идеална) съвкупност на отвлечането по чл. 142, ал. 3, т. 5 с наказуемо подбуждане към друго престъпление (например, към лъжесвидетелство по чл. 293 или към война по чл. 98). Ако третото лице пристъпи към изпълнение, поведението му е обективно съставомерно и извършителят на отвлечането ще носи отговорност най-малкото като подбудител, ако не и като посредствен извършител.

Условието само по себе си може да очертае терористична цел по чл. 108а и да доведе до преквалификация на извършеното като **тероризъм**, ако намерените цели чрез отвлечането да принудят орган на власт, представител на обществеността, на чужда държава или на международна организация към поведение в това му качество. Ако поставянето на условието съдържа невер

<sup>41</sup> **Стойнов**, Александър. Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека, цит. съч., с. 160.

ни твърдения, те на общо основание могат да се преценяват от гледище на клеветата, набедяване, измама и др.

Ако условието е **свързано с имуществено разпореждане от страна на третото лице** (плащане на парична сума, опрощаване или поемане на парично задължение, прехвърляне на имущество и пр.), отвлечането ще бъде квалифицирано и с оглед користна цел, но ще възникне и **съвкупност с изнудване** на третото лице.

Интерес в такива случаи представлява **изменението на условието в процеса на изпълнението му от адресата**. Първо, възможни са преговори, провеждани успоредно на изпълнението и изменящи съдържанието на исканията – промяна в срокове и начин на изпълнение, преминаване към изпълнение на части, приемане на друг вид престация вместо първоначалната (вещ вместо пари), изпълнение с участие на допълнително привлечени трети страни. Към тази група спада последващо указание към третото лице да плати не пряко на извършителите, а на посочена от тях неправителствена организация чрез официално публично дарение<sup>42</sup>. Второ, възможно е промяната да се дължи на обективна невъзможност за изпълнение. В типичната хипотеза деецът наценява възможностите на третото лице, греши правните последици от исканото поведение, съобразява със закъснение рискове, които изпълнението на

условието носи за него и пр. Въможно е деецът да е поставил условие, чиято обективна неизпълнимост съзнава, но прекомерността е част от стратегия за извличане на максимално изпълнение или за допълнителен психически на тиск върху третото лице. Колкото условието е по-трудно, сложно или бавно за изпълнение, толкова по-вероятно е да бъде променено. Промяната може да се изразява както в отстъпки от страна на дееца, който се съгласява с по-малко от първоначалното, така и в поставяне на нови или по-тежки искания. Тази динамика винаги има наказателноправно значение за индивидуализацията, но съществено утежняване на условията или насочването им към нови трети лица може да очертае и нови престъпления.

Когато с условието се търси имуществено разпореждане, отстъпление то към по-скромен откуп поради обективна неизпълнимост на първоначално поискания няма да обуслови отказ от довършване на изнудването с предмет първоначално поисканото поради отсъствие на елемента на доброволност. Неполучаването на цялата поискана сума обаче може да се квалифицира и като опит към изнудване за по-голямото.

За съставомерността няма значение дали и какви вещни, облигационни или други правоотношения има или деецът счита, че има между него и пострадалия или трети засегнати лица. Убеждението на дееца, че му се дължи, е значимо за преценката на мотивационния механизъм на извършеното и за

<sup>42</sup> Присъда от 2.04.2012 г. на Софийски градски съд по НОХД № 4529/2010 г. (делото „Наглите“).

137

индивидуализацията на отговорността, но не се отразява на извода за користна цел или за наличие на условие за освобождаване<sup>43</sup>. То може да има значение за квалификацията обаче, ако се обсъжда **съвкупност със самоуправство по чл. 323 НК**. Тя може да възникне и като идеална, ако отвлечането е функционално подчинено на стратегията третото лице да бъде мотивирано да изпълни свое действително или предполагаемо задължение към дееца или към трето лице.

Когато условието е придружено със или поставянето му е последвано от заплаха, че при неизпълнение или непълно или забавено изпълнение на отвлечения ще бъдат причинени конкретни злини, може да се обсъжда съвкупност със **закана по чл. 144**, ако третото лице и отвлеченият са близки<sup>44</sup>. За нейната съставомерност е достатъчно деецът да обективира намерение за престъпно засягане на личността на отвлечения, като не е необходимо последният да го е възприел<sup>45</sup>. Пострадало от престъплението е третото лице, у което е възбуден основателен страх от осъществяване на закана. Това деяние е самостоятелно и признаците му не се поглъщат нито от тези на чл. 142, ал. 3, т. 5, ако е извършено успоредно с престъплението по този текст, нито от съставите на чл. 142а, ако заканата е отправена например в хода на прегово



рите с третото лице, докато отвлеченият е противозаконно лишен от свобода. Изпълнението на закана чрез нанасяне например на **телесни повреди** на пострадалия (напр. травматично ампутирание на пръсти и ушни миди<sup>46</sup>, вадене на зъби и др.) винаги е самостоятелно престъпление в реална съвкупност с останалите.

#### **4. Внимание заслужават и някои квалифициращи признаци по чл. 142, ал. 2 и 3 НК.**

**4.1.** На първо място, отвлечането **в условия на домашно насилие** по чл. 142, ал. 2, т. 5а е нов състав, по който към момента отсъства съдебна практика. Квалифициращият признак е не особено ясно формулиран, което налага тълкуването му за улеснение на предстоящото правоприлагане по него. Нормата е бланкетна само по отношение на понятието „домашно насилие“, за което препраща към дефинициите по ЗЗДН и други национални и наднационални актове и стандарти. Съставомерният признак обаче е по-широк, тъй като се

<sup>43</sup> В този смисъл **Присъда № 13/8.02.2016 г. на ОС-Русе по НОХД № 580/2015 г.** Мотивът на престъплението е убеждението на извършителите, че пострадалите им дължат връщане на сума пари. <sup>44</sup> Такава обстановка по **НОХД № 93/2013 г. по описа на ОС-Перник („Мирослава“).** <sup>45</sup> **Р № 544–1997-І.** <sup>46</sup> **Присъда от 2.04.2012 г. на Софийски градски съд по НОХД № 4529/2010 г. („Наглите“).**

138

отнася до „условия“ на домашно насилие, което характеризира обстановката на извършване на деянието, а не само или непременно личните отношения между дееца и отвлечения.

Домашното насилие не е еднократна, случайна или изолирана проява, а **устойчива поведенческа стратегия**, характеризираща *в цялост* семейни и подобни на тях отношения (родители-деца, съпрузи, близки роднини, партньори във фактическо съжителство). Тъй като е обусловено от определена етика и нагласи, то подчинява цялостното поведение на дееца в тези отношения на доминиращ мотивационен механизъм. Оттук това насилие е системно, тъй като се проявява при повтарящи се поводи. Ако те са чести и разнообразни, ако са въткани в монотонно ежедневие и ако насилническите инциденти са относително продължителни по изпълнение и последици, насилието може да очертае и **продължена обстановка на принуда**.

В домашното насилие доминира емоционалното насилие, тъй като явлението се разгръща при висока емоционална натовареност на отношенията между страните, но при отсъствие на автентична взаимност, зачитане, вни

мание, споделени цели и ценности, уважение, загриженост и любов. Тези преживявания са заместени с травматични насилствени прояви, конфликти и емоционално страдание. Тъй като от обективна страна домашното насилие се характеризира с ескалираща динамика, всяка от страните може да премине към съставомерно поведение, очертаващо други видове насилие. Такава е именно хипотезата на отвличане.

От обективна страна признакът по чл. 142, ал. 2, т. 5а предполага отношение на домашно насилие между дееца и пострадалия. Отвличането е елемент от динамиката в тези отношения, а мотивационният механизъм е обвързан с поведиите, при които то се обостря (прием на алкохол, битов конфликт, ревност и др.). При насилствено интимни отношения отвличането типично при надлежи към стратегия за избягване на раздяла, принудително възстановява не на връзката след предизвикана не от дееца раздяла и дори принудително създаване на връзка.

Мотивите на конкретното отвличане обикновено са комплексни и по правило включват мотивите и емоциите, генериращи самото домашно насилие. Преобладават субективни влечения за доминиране и контрол, за себеутвърждаване, за наказване и отмъщение, за назидаване и възпитаване, вкл. на силствено нормиране на поведението на пострадалия. Емоционалният терен включва разнообразни афектни състояния като ревност, раздразнение, нетърпимост, гняв, (страх от) отхвърляне, изоставяне, обезценяване и други малолценностови преживявания, от обсебване, от увреждане и други. Богатството на субективната страна винаги влияе на индивидуализацията, като може да бъде източник и на значими смекчаващи обстоятелства, тъй като описаните преживявания са мощни поведенчески фактори.

139

За целите на адекватното правораздаване трябва дебело да се подчертае, че макар субективната страна да изобилства на прояви на психично страдание за дееца, тя има агресивна основа и **не включва** привързаност, загриженост, отдаденост, ориентация към благосъстоянието и щастието на насреещната страна, дори деецът субективно да вярва, че се ръководи от такива възвишени и благородни чувства и намерения. В типичния случай той няма опит с тях, не ги разпознава и не ги отграничава от насилствено-травматичните. Тези въпроси винаги следва да се изясняват с експертиза.

В съдебната практика отпреди влизане в сила на чл. 142, ал. 2, т. 5а се срещат относими към квалификацията случаи. В тях отвличането е по повод криза в интимни отношения и е мотивирано от желанието на дееца (едноличен извършител, съизвършител или подбудител) да възстанови съжителството и да накаже пострадалата за това, че го е напуснала, да предотврати

възникването на интимна връзка със съперник или да преутвърди контрола си по повод нейна действителна или предполагаема от него проява на неподчинение<sup>47</sup>. Множествената мотивация по тези случаи не е разпозната, като в някои от тях съдът се е подвел да интерпретира отношението на дееца като проява на привързаност<sup>48</sup>.

<sup>47</sup> Такава обстановка в **Присъда от 28.05.2014 г. на ОС-Враца по НОХД № 77/2014 г., Присъда № 3/10.02.2015 г. на ОС-Кюстендил по НОХД № 439/2014 г.** (Пострадалата избягала от дееца, който физически я малтретирал. Придружен от свои и нейни родни ни той открил местонахождението ѝ и принудително я качил в автомобила си); **Присъда на АС-Пловдив по ВНОХД № 252/2016 г.** (Пострадалата се разделила с дееца след 5-годишна връзка заради неговото агресивно, обидно и нестабилно поведение и честата употреба на алкохол, но той продължил да я търси, следи, причаква при излизания, да я заплашва и да провокира конфликти. Бил осъден за разрязване на гумите на автомобилите на пострадалата и нейни близки. Отвличането било извършено нощем след преследване с автомобил, причинило излизане на автомобила на пострадалата от междуградски път и продължило и след привеждането на колата в движение с помощта на преследващия деец. След като пострадалата спряла пред сграда, която погрешно възприела за полицейско управление, деецът принудително я извел от автомобила ѝ, вкарал я в своя и потеглил. След време спрял и опитал да я склони към възобновяване на връзката им, като ѝ нанесъл удари и я заплашил, че ще я остави за няколко дни заключена в автомобила, като се обос новал неясно с убеждение, че тя го лъже и се готви да му изневери. След изпадането ѝ в безсъзнание потеглил към болница. Бил спрял от пътен патрул, който придружил двамата до болницата).

<sup>48</sup> **Присъда № 8/27.02.2014 г. на ОС-София по НОХД № 687/2012 г.** (След като съдът установил, че деецът системно малтретирал пострадалата и в процесната вечер бил особено агресивен и заканаителен, поради което тя се страхувала да се прибере и стояла в автомобила си, отказал квалификация за особена жестокост на отвличане, придружено с множество удари по главата и тялото. Според съда деецът не бил проявил жестокост. „В подкрепа на това са добрите характеристични данни за дееца, както и дългогодишната интимна връзка между пострадалата и подсъдимия, неговата привързаност и чувствата му към нея“).

140

При изследване на границата на квалификацията по чл. 142, ал. 2, т. 5а се поставя въпросът дали тя ще е налице, ако отвличането е извършено не между страните в насилническото отношение, а *от* трета страна или *по отношение* на трета страна. В такива случаи преките извършители са подбудени от „до машиния насилник“ или след узнаване на семейните му несгоди самостоятелно предприемат отвличане на пострадалата, която го напуснала, за да я върнат при него. В повечето такива обстановки върху пострадалата е упражнено насилие, имащо за предназначение да я накаже и изплаши. Когато домашният насилник участва в престъплението, квалификацията ще е налице. Тя по-скопо ще отсъства, когато престъплението се изпълнява от трети лица, които не са подбудени или подпомогнати от него и не се намират в лични отношения с пострадалия, които на самостоятелно основание да могат да се квалифицират като

*такива на домашно насилие.* Ако обаче това са например близки на пострадалата, които я отвличат и връщат в дома, от който е избягала, все пак се от мотиви за възпитание, наказване и солидаризиране с този, от когото е избягала, отношението на домашно насилие е между тях и пострадалата, макар повод да е нейно поведение спрямо друго лице.

Практиката познава посегателства от насилника върху трети лица с цел въздействие върху значимата за дееца страна в отношенията на домашно насилие. Типично това са случаи на отвличане на деца от единия родител с цел емоционално-психологически удар върху другия или с цел принуждаване на другия да предприеме желано от дееца поведение (да се върне в дома на дееца, например). В тези случаи обаче специалното законодателство разпознава самите деца като пострадали от домашно насилие, макар механизмът да се движи от насилническите отношения между родителите и централната жертва на насилника да е другият родител. В този смисъл няма съмнение, че в тези хипотези признакът по чл. 142, ал. 2, т. 5а е налице. Възможно е обаче отвличането да се извърши и по отношение на трета страна, която има възможност да повлияе на този друг родител и именно такава намеса се цели с престъплението<sup>49</sup>.

Тъй като във всички описани хипотези мотивационният механизъм на отвличането, вкл. отключващите престъплението фактори (повод) са свързани с този на домашното насилие и целта на дееца е чрез него да повлияе на поведението на насреещната страна, деянието всъщност се изпълнява в условия на домашно насилие. Би следвало да се приеме, че квалификацията е налице.

**4.2.** Второ, практиката се затруднява при разпознаването на **значителни те вредни последици** по чл. 142, ал. 3, т. 2 като втори съставомерен резултат

<sup>49</sup> Присъда от 3.04.2017 г. на ОС-Плевен по НОХД № 230/2017 г. Отвлеченият е брат на жената, която напуснала дееца. Целта на дееца била да го застави да разкрие местонахождението ѝ и да съдейства на дееца да си я върне.

от отвличането редом със смяната на местонахождението на пострадалия. Известно е, че признакът се отнася до сериозни и нетипични неблагоприятни последици, които възникват в личната и правната сфера на пострадалия и/или трети лица, вкл. обществената реакция по случая. Такива са тежки психологически и емоционални травми от престъплението, нужди от лечение, от смяна на работа и местоживееене, разстройване на начина на живот на пострадалия и близките му и др. Специфична важна хипотеза на значителни вреди са пораженията върху семейни и други близки отношения, ако отвличането е настъпило между страните по тях, както и вреди, възникващи с натрупване при продължавано отвличане. Престъплението може да увреди значително репутацията на засегнатите, доверието в тях в личен и професионален план,

социалните им контакти и т.н.

Когато отвличането разкрива квалификация и по чл. 142, ал. 3, т. 5, пред приетото от третите лица поведение в изпълнение на условието за освобождаване на отвличения може да се приобщи към признака „значителни вредни последици“. Такава е например „абсолютната стойност на материалните щети за близките на похитените, които за освобождаването им са заплатили откупи, надхвърлящи стотици пъти минималните за страната работна заплата“<sup>50</sup>. Няма пречка същото обстоятелство да утежни отговорността и за квалифицираното изнудване, извършено в съвкупност с отвличането.

**В съдебната практика по чл. 142, ал. 3, т. 2 се забелязват дефицити в две посоки.** Първо, обсъжданият признак е изграден от множество или от специфични индивидуализиращи случая признаци, което предполага висока фактологична чувствителност към отражението на престъплението не само върху прекия пострадад, но и върху по-широкия обществен контекст. Така ва чувствителност правораздаването не проявява устойчиво, а инцидентно и непълно.

Второ, към признака неоснователно се приобщават факти, които се отнасят изцяло до други престъпления от съвкупността. Когато отвличането е последвано от продължително лишаване от свобода, през време на което пострадалите са били държани изцяло и постоянно обездвижени, в непроветривани тесни пространства, без достъп на слънчева светлина, при неблагоприятни температурни и хигиенни условия, оскъдно хранене, здравни рискове и пр., тежките психични травми, обусловили промяна в социалните навици и начин на живот, *квалифицират престъплението по чл. 142а, а не това по чл. 142*. Описаните вредоносни въздействия са разгърнати след довършване на отвличането и по време на пребиваване на пострадалия на мястото на прилюдителното му задържане. Пропускът да бъде разпозната съвкупността и да

<sup>50</sup> Присъда от 2.04.2012 г. на Софийски градски съд по НОХД № 4529/2010 г. (делото „Наглите“).

142

бъде повдигнато обвинение по чл. 142а не може да се компенсира с приписва не на признаците му към тези на отвличането<sup>51</sup>.

**4.3. Трето, особената жестокост** по чл. 142, ал. 3 т. 3 от обективна страна предполага деецът да е проявил *чрез деянието* качества като особено корасърдечие, безчовечност, озлобление, ожесточение, ярост, отмъстителност, садизъм и други подобни, действайки по начин и с интензивност, която надхвърля необходимото за ефективно изпълнение или очертава дехуманизиращо, деперсонализиращо или определящо отношение към пострадалия<sup>52</sup>.

Квалифициращият признак се извлича от признаците на деянието, макар

да се отнася до личностни качества на субекта. Поради това **няма значение дали той е жесток по принцип**<sup>51</sup>. Такива данни имат самостоятелно наказателноправно значение и винаги отегчават отговорността, ако бъдат доказани на основата на предходни прояви на жестокост към същия пострадал или (и) към други лица. За тази преценка няма значение дали тези деяния са съставомерни, дали са правонарушения по други закони и дали деецът е бил санкциониран за тях. Тъй като **съдимостта** е самостоятелен въпрос, тя няма да попречи жестокостта над деца да бъде изведена и от деяния, за които е реабилитиран. Ако житейската история на извършителя очертава **ескалация** на жестокостта (проявите зачестяват и/или растат по тежест), тази динамика е самостоятелно отегчаващо обстоятелство от съществено значение при преценката на вида и размера на наказанието, режима за изтърпяването му и приложението на чл. 66 НК с оглед постижимостта на целите по чл. 36 НК.

Признакът няма да е налице и когато жестокостта е проявена преди или след отвличането.

**Съдебната практика е силно противоречива при разпознаването на признака.** Най-често тя се насочва към признаването му, когато той обективно съставя самостоятелно тежко престъпление против личността в рамките на съвкупността. Така например, действия по умъртвяване на пострадалия,

<sup>51</sup> Присъда от 2.04.2012 г. на Софийски градски съд по НОХД № 4529/2010 г. (делото „Наглите“).

<sup>52</sup> Подобно Присъда от 2.04.2012 г. на Софийски градски съд по НОХД № 4529/2010 г.

<sup>53</sup> Присъда № 8/27.02.2014 г. на ОС-София по НОХД № 687/2012 г., цит. по-горе („Безспорно е установено, че пострадалата имала явни следи от

нанесените ѝ удари по главата и тялото, но начинът на извършване на деянието не може да бъде квалифицирано,

че при отвличането ѝ спрямо нея е проявена особена жестокост. И това е така, тъй като начинът на извършване не може да определи подсъдимия като жесток човек, безсърдечен и коравосърдечен. В подкрепа на това са добрите характеристични данни за дееца, както и дългогодишната интимна връзка между пострадалата и подсъдимия, неговата привързаност и чувствата му към нея“ ?! Словесният изказ на съда е запазен след граматична редакция.)

извършвани не по време на преместването му в пространството, а преди и след това, и обусловили отговорност по чл. 116, ал. 1, т. 6, са квалифицирани и като проява на жестокост по чл. 142, ал. 3, т. 3, въпреки че двете престъпления са фактологично разграничени и проявени чрез отделни деяния в реална съвкупност<sup>54</sup>. Когато физическото въздействие обективира тежка телесна повреда в съвкупност с чл. 142, тя е отчетена и като проява на особена жестокост<sup>55</sup>. В същото време нанасянето на средна телесна повреда и множество

леки при побой по време и след преместването в някои случаи е преценено като обичайно за отвличане (т.е. отвличането го поглъща) и недостатъчно за квалификация по чл. 142, ал. 3, т. 3<sup>56</sup>, в други случаи като достатъчно<sup>57</sup>. Пак така несъставомерни са и „поставянето на качулка на главата, на белезници на ръцете и ударите по главата“<sup>58</sup>, и нанасянето на множество удари по тялото и главата по време на придвижване с автомобил. Отделен е въпросът, че съдът не винаги съобразява, че нанесените наранявания, след като пострадалият е обездвижен в помещение, не са съставомерни по чл. 142, защото евентуално квалифицират противозаконно лишаване от свобода по чл. 142а, а не защото не са проява на жестокост<sup>59</sup>.

Повечето от тези решения не могат да бъдат споделени.

Първо, преценката за това какви са „обичайните“ признаци на отвличане не се извършва интуитивно и не се основава на професионалните впечатления на съдията или статистически преобладаващите фактически обстановки.

<sup>54</sup> **Присъда № 32/10.04.2017 г. на ОС-Пловдив по НОХД № 1591/2016 г.** (Двамата извършители съблекли и подложили на продължителен побой пострадалия, когото неоснователно обвинявали да е откраднал техни коне. След омаломощаването му принудително го закарвали в селото с намерение да го унижат, като го прекарат гол за назидание за кражбата. Продължили да го бият, заканвайки се на лицата, които ги упреквали и убеждавали да спрат, предупреждавайки ги, че човекът умира. Пострадалият починал същия ден от „съчетаната множествена травма, представляваща се с обилна кръвозагуба в гръдната кухина и вътретърканно, развитата се мастна емболия в белите дробове и тежките травма тични увреждания по тялото“).

<sup>55</sup> **Споразумение по НОХД № 536/2018 г. на ОС-Плевен.** <sup>56</sup> **Р № 70–2015-II** (пострадалата съпруга била намерена „трепереща, с множество видими увреждания по лицето и тялото, мокра, мръсна, с разкъсани дрехи“, а средната телесна повреда е изразена в пълна загуба на два предни зъба).

<sup>57</sup> **Р № 115–2015-III, Присъда от 14.12.2018 г. на ОС-Враца по НОХД № 581/2017 г.** <sup>58</sup> **Присъда от 02.04.2012 г. на Софийски градски съд по НОХД № 4529/2010 г.** (делото „Наглите“).

<sup>59</sup> **Присъда № 20/10.05.2018 г. на Специализирания наказателен съд по НОХД № 52/2017 г.** Пострадалият бил принудително откаран в кабинета на дееца, където бил вързан с лице към облегалката на стол. „Макар да са били нанесени ритници, удари, за вързване на ръцете на пострадалия с кабел, удари с кабел не може да се прави извод за значителна жестокост и безчовечност, за negliжиране достойнството на личността и за унижително отношение към пострадалия“ (?!).

Най-малкото, последните са извън предмета на доказване, а и по принцип няма как да бъдат установени в наказателния процес, за да бъдат критерий за квалификация.

**Обичайният случай е обективен формален юридически стандарт, който се извежда от признаците на конкретния състав и включва онези факти, които са достатъчни (минимално необходими) за достигане на**

**съставомерност по него.** По правило, обичайният случай е максимално беден на индивидуализиращи признаци – ако изобщо ги има, те са формални (напр. липса на съдимост) и без значимо отражение върху размера на наказанието, който е около средния. Обичаен е и случай, в който малобройни индивидуализиращи признаци са в баланс. Всичко, с което този стандарт е фактологично надхвърлен, индивидуализира отговорността, като изменя обществената опасност, или поражда преквалификация по друг състав. От тази гледна точка прекомерното обездвижване с ползване на технически средства; затварянето на пострадалия в багажника на превозното средство вместо в купето, особено при продължително придвижване; поставянето му в положение, предизвикващо болки, схващания, отоци и др.; нанасянето на удари, които са излишни за сломяване на съпротивата и очертават допълнително озлобление и ненавист към жертвата; интензивното ѝ подлагане на унизителни въздействия (събличане, използване на средства, непригодни за превоз на хора, обездвижване с вериги и тежести, принуждаване да се движи, пълзейки или на четири крака с кайшка на врата, горене на тялото с цигара, влачене завързан за автомобил<sup>60</sup>); отказ от предоставяне на лекарства без застрашаване на здравето (напр. обезболяващи) и пр. могат да очертаят особена жестокост, тъй като *не са необходими за принудителната промяна в местонахождението на отвлечения и в същото време не се отразяват несъществено на цялостната опасност на стореното*. Хипотезата по-скоро няма да е налице, ако принудата спрямо пострадалия ескалира поради неговата съпротива, тъй като тогава въздействието върху него *са необходими* за изпълнението на престъплението и не са проява на допълнително негативно отношение. Тогава е по-вероятно извършеното да бъде преценявано при индивидуализацията извън чл. 142, ал. 3, т. 3, като се отчете упоритостта и решимостта на извършителя. Второ, жестокостта по чл. 142, ал. 3, т. 3 е самостоятелен признак на от вличането, който не променя структурата на обекта му. Той не привнася отделен вид засегнати обществени отношения и не прави непосредствения обект на квалифицирания състав комплексен<sup>61</sup>. Оттук, **ако се очертае състав и на**

<sup>60</sup> Присъда № 18/14.04.2014 г. на ОС-Русе по НОХД № 68/2014 г., Р № 115–2015-III, Присъда от 14.12.2018 г. на ОС-Враца по НОХД № 581/2017 г. <sup>61</sup> Както и квалификацията по чл. 116, ал. 1, т. 6, предл. посл. от НК е с оглед обективната страна (признак на субекта, проявен чрез деянието), а не с оглед обекта. Така Стойнов, Александър. Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата

**друго престъпление (например телесна повреда), ще е налице идеална съвкупност.** Жестокостта като белег по чл. 142, ал. 3, т. 3 ще се прояви в същите факти, които обуславят квалификация за средна или тежка телесна



повреда.

Когато съвкупността е именно с престъпление, увреждащо здравето, тя ще изключи само признака по чл. 142, ал. 3, т. 4, предл. 2, но не и жесто костта, ако такава е проявена. В тази хипотеза увреждащото престъпление ще погълне застрашаването на телесната неприкосновеност като квалифициращ признак на отвличането.

Когато жестокостта е обективизирана и в **особено мъчителен начин на от вличане**, извършеното ще е съставомерно по чл. 142, ал. 3, т. 3 и т. 4 предл. 1. В дейността на съда по квалифициране и индивидуализация двата признака следва да бъдат ясно разграничени, тъй като никой от тях не предполага по необходимост другия, дори да са проявени в идентични поведенчески прояви. Мъчителността е признак на самото отвличане, което причинява на кон кретния пострадал значително по-тежки и продължителни психически и/или физически страдания в сравнение с обичайния случай. Такива са например необичайно силни преживявания на страх и безпомощност, на притеснения за трето лице, ако отвличеният е отделен от него (напр. дете), на физическа болка от обездвижването или условията на придвижване и пр. За разлика от жестокостта, която се извежда от провени чрез деянието качества на субекта, мъчителността се извлича от преживяванията на пострадалия, който следва да е в състояние съзнателно да възприема обстановката.

Особеност представлява хипотеза на фотографско или видеозаснемане на действията, чрез които деецът проявява жестокост, които са мъчителни или застрашават здравето. Това може да обуслови **хулиганска проява по чл. 325** в идеална съвкупност с отвличането<sup>62</sup>.

Друга интересна за квалифициране хипотеза е **изоставянето на постра далия** след преместването му, ако той е поставен в обстановка, която обек тивно застрашава или уврежда неговото здраве и сигурност, особено ако тя е непозната, а личните му умения за справяне са крехки. Такава конструкция на извършеното би могла да удовлетвори квалификацията за жестокост, тъй като обстановката, в която пострадалият е изоставен, е част от престъпната обста новка на самото отвличане. То завършва с нея и тя се обхваща от умисъла и мотивите на дееца.

на човека, цит. съч., с.56 и сл. Авторът е отнесъл особената жестокост към групата призна ци, характеризиращи начина на извършване на убийството от обективна страна.

<sup>62</sup> Такава обстановка в **Присъда № 20/10.05.2018 г. на Специализирания наказателен съд по НОХД № 52/2017 г. и Присъда от 14.12.2018 г. на ОС-Враца по НОХД № 581/2017 г.**

**5. Наказуемостта определя отвлечането като тежко престъпление по всичките му състави.** По най-лекия състав по чл. 142, ал. 5 специалният минимум е година лишаване от свобода, а по най-тежките квалифицирани състави по чл. 142, ал. 3 наказанията достигат доживотен затвор в задължителна кумулация с пълна конфискация. Оттук следва, че престъпление по чл. 142, ал. 3 може да удовлетворява и критериите за изключително тежко по смисъла на чл. 38а НК. Тъй като не е предвиден и доживотен затвор без замяна обаче, законодателят счита, че извършителят не би могъл да се представи като непоправим само на полето на чл. 142 и съвкупности с по-леки или сходно наказуеми престъпления. Непоправимост обаче може да се очертае при съвкупност например с квалифицирано убийство или квалифициран грабеж. Често срещаното изпълнение на квалифицираните състави в съвкупност с други престъпления, нерядко също тежки, предполага широка приложимост на **чл. 24 НК**, каквато в практиката е налице. Институтът действа по отношение ние на съвкупности, за които е характерно 1) отсъствието на престъпление, към което е приложимо изобщо по-тежко наказание от лишаване от свобода, 2) липса на извод, че престъпление от съвкупността, което е наказуемо с по-тежко наказание, е изключително тежко (вкл. самото отвлечане) или 3) приложение на редукцията по чл. 58а независимо от тежестта и наказуемостта на престъпленията от съвкупността. Съображения за прилагане на чл. 24 са броят на обхванатите от съвкупността деяния, общата продължителност на извършването им, струпването на квалифициращи признаци и отегчаващи обстоятелства, общият брой на пострадалите, съвкупната вреда, ескалацията на обществената опасност при развитието на съвкупността, мотивите, подготвката, посткриминалните действия и др.

**5.1. Анализът на наказателните производства позволява групиране на случаите в три големи категории според профила на извършителя и мотивационно-изпълнителския механизъм на престъпната дейност.**

Първата включва прояви, извършвани в контекст на **обременени отношения между дееца или негов близък и пострадалия или негов близък**. Това са случаи на неуредени имуществени спорове, битови и семейни конфликти, домашно насилие и др., в рамките на които деецът се възприема като увредена или застрашена страна и предприетото от него поведение е вид травматична реакция към тези преживявания. Престъплението е вградено в дезадаптивна стратегия за уравновесяване на отношенията и възстановяване на справедливостта чрез принудително мотивиране на насрещната страна към изплащане на дължимото, към желано от дееца лично поведение или към понасяне на отговорност за нейни прегрешения, в които деецът е убеден. Извършеното най-често е етап от ескалацията на криза, която не е получила разрешение по друг начин. В тази група по-често се срещат спонтанни престъпления и ед-

нолично извършителство, а съучастията се образуват по-скоро между близки роднини и приятели на основата на родово-семейна и другарска солидарност. Престъпните съвкупности от тази категория са с относително най-ниска обществена опасност, вкл. най-бедни на отегчаващи обстоятелства, с по-просто и краткотрайно изпълнение. Мотивацията е относително най-крехка и *зависи от подкрепата или критичността на хората от непосредственото обкръжение, тъй като тези похитители отдават голямо значение на общественото мнение и оценка*. По тази причина мотивационният механизъм зависи съществено и от очакванията на дееца за реакцията на значимите близки към поведението на пострадалия, провокирало отвлечането.

Втората група включва **похищения, подчинени на сексуален мотив**. Поради тази особеност тук също се среща еднолично извършителство и изразено присъствие на деяния при внезапен умисъл. Обществената опасност е значително по-голяма, най-често произтича основно от половите престъпления в съвкупността, при обичайно струпване на множество отегчаващи обстоятелства и силна травматичност за жертвата, особено при продължавани сексуални посегателства. Пострадалият е идентифициран на основата на по-требността от сексуално задоволяване и може да бъде както познат на дееца, така и случаен.

Третата група е доминирана от **користни престъпления**, насочени към неправомерно облагодетелстване. Извършителите по правило са мнозина и съучастията им има характер на партньорство, основано на лоялност, а не толкова на емоционална близост. Само в редки случаи привлечените от подбуди-теля съучастници са почти случайни познати с нестабилна престъпна мотивация и неподредено поведение при изпълнение на престъплението. Обичайно съучастниците имат предходен съвместен престъпен опит, изградил отношението на проверено доверие. Поради това в тази група прояви често присъстват престъпни сдружения. Деянията са внимателно и дълго обмисляни и планирани, при ясно очертан етап на приготвяне, обичайно включващ и разни родни съставомерни прояви (неразрешено придобиване на оръжия, отнемане на превозни средства и др.). Обществената опасност в тази група е най-висока, като в зависимост от вида на участващите в съвкупността престъпления най-често може да достигне изключителна опасност по смисъла на чл. 38–38а от НК. Пострадалият е идентифициран рационално с оглед вероятността той или свързани с него лица да изпълнят исканията на похитителя. Изпълнение то е относително най-продължително, сложно и трудно за управление, като основен фактор е поведението на лицата, пред които са поставени условията

за освобождаване.

Внимателният анализ на всички фактически обстановки, описани в ци тираните тук и проучвани по повод това изследване наказателни производ ства, показва, че дори когато престъпленията са обмисляни и подготвяни про-

148

дължително време, развитието на **изпълнителската дейност съдържа или среща значими и непредвидени от извършителя рискове**. Те са свързани с поява или отсъствие на обективни обстоятелства, намеса на трети лица, не очаквани реакции на пострадалите, разногласия или неточно изпълнение на уговорките сред съизвършителите. Най-големи са предизвикателствата във *фазата след отвлечането*, която традиционно е най-слабо планирана. Кол кото по-дълго тя продължава във времето, толкова рисковете растат, контро лът на извършителите върху тях отлабва и обстановката, вкл. поведението на самите извършители се отклонява от предвиденото и планираното. В преоб ладаващия брой случаи органите на реда са били уведомени веднага, още с началото на престъпната дейност, а похищението е било възприето от очевид ци. Дори когато дейността се осъществява по занятие при еднакви сценарии спрямо отделните жертви и е предшествана от опознаване на навиците им, извършителите нямат реалистични представи за изпълнимостта на условието и не успяват да предскажат успешно реакциите на третото лице, пред което то е поставено.

Изпълнителската дейност е **обективно сложна и изисквателна към лич ните качества и умения за справяне на дееца**. Ефективното ѝ осъществя ване предполага самообладание и хладнокръвие, съобразителност и находчи вост, разнообразие и гъвкавост на поведенческите стратегии, редица социал ни умения, особено за дееца в лидерска роля, който управлява мотивацията и приноса на съучастниците, контакта с пострадалия, преговорите с третото лице и др. **Това не означава, че с тази дейност се захващат хора, които имат тези характеристики**. Парадоксално, но за похитителите е характерно именно отсъствие на нужните качества и умения и присъствие на дефицити, които в голяма степен обуславят провала на престъпното начинание, особено ако то е по-сложно и продължително. Профилът на дееца, особено в третата и първата група, е доминиран от нарцисстични черти и волева неустойчивост, съчетани почти по правило с мисловна и поведенческа ригидност и надценя ване на контрола върху ситуацията.

В почти всички случаи от третата група, която в най-голяма степен из иска характерова уравновесеност и поведенческа гъвкавост, поне един от съизвършителите – както лидерът, така и по-неустойчив периферен съучаст ник – се поддава на нервното напрежение, с което компрометира сигурността

на престъпната операция и улеснява разкриването ѝ (гневни изблици пред пострадалите и съизвършителите, разколебавачи съучастническото доверие, резки отклонения от намисленото при поява на незначителни пречки, вкл. ескалация на принудата срещу пострадалия и поставяне на явно нереалистични условия, необмислени контакти с трети лица, вкл. адресатите на условието и всякакви други прояви на самосъхранително излизане от общия престъпен замисъл).

149

От гледище на житейския път на дееца отвлечането най-често е **етап от престъпна кариера, която се развива в благоприятен социален контекст и ескалира**. Непосредственото обкръжение на похитителя толерира, подкрепя, насърчава или направо въвлича в насилствено поведение като стандартна стратегия за справяне. Ескалацията се дължи както на особеностите на самото насилие, така и на отсъствието на алтернативни нагласи и умения у дееца и мотивация и ресурси за алтернативно поведение. За извършителите е характерно напрежение между лична история на обективни житейски провали и отсъствие на постижения от една страна (напр. неумение за осигуряване на издръжка, за изграждане на хармонични интимни връзки), незряло очакване за незабавно получаване на всичко желано като дължимо, от друга (разточи телен стил на живот, прекомерни изисквания към партньора) и нереалистични представи за осъществимостта на желаното и последиците от поведението, от трета (лесно, бързо и безопасно придобиване на чужди имущества).

**5.2. Престъпленията по Раздел IV на Глава Втора на Особената част са характерни с много висока и специфична уязвимост на пострадалия**, про изтичаща от загубата на контрол върху ежедневието, силна непосредствена застрашеност на неприкосновеността и свързано с тях интензивно постоянно преживяване за безпомощност и неизвестност, докато престъплението трае. Посегателствата са характерни с причиняване на тежки психични травми и разстройства, които при по-тежките деяния обичайно водят до трайна неблагоприятна промяна в личните, социални и професионални навици, изолация и състояния на компрометирано психично здраве, изискващи дълготрайно лечение или с необратим характер. Ако тези състояния са причинени чрез травматично въздействие върху тялото и представляват продължително разстройство на съзнанието, практиката основателно ги приема за съставомерни тежки телесни повреди, дори да са диагностицирани известно време след преустановяване на престъпната дейност<sup>63</sup>.

Престъпленията от раздела оказват **увреждащо въздействие и върху микросоциалната среда на пострадалия**, независимо дали деецът също при

надлежи към нея или е външен субект. Този аспект е самостоятелен източник на богато разнообразие от индивидуализиращи обстоятелства, който може да обоснове признака „значителни вредни последици“ по чл. 142, ал. 3, т. 2.

В **заключение** следва отново да се подчертае, че проблемите в практика та по прилагането на чл. 142 от НК самостоятелно или в съвкупност с други

<sup>63</sup> Така в Присъда от 25.02.2011 г. на РС-Оряхово по НОХД № 70/2009 г. Пострадалото момче развило прогресивна шизофрения в резултат на шизофренна психоза, причинена с побой, нанесен по време на престъпно отвлечане, принуда и противозаконно лишаване от свобода.

150

престъпления, произтичат в голяма степен от специфичната нормативна конструкция на отвлечането след 2010 г. По-конкретно, съставът е на мигновено довършване и криминализира резултатно *действие*, но изпълнителският механизъм е характерен със създаване на трайно престъпно състояние, без да е налице фигурата на продължено престъпление. Това състояние, през време на което съставът се осъществява непрекъснато, не е обективен признак на състава и няма отношение към довършеността му, но има значение за всички останали въпроси на квалификацията и индивидуализацията.

## ЛИТЕРАТУРА

**Стойнов**, Александър. Наказателно право. Обща част. София: Сиела, 2019, с. 417.

**Стойнов**, Александър. Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека. София: Сиела, 2006, с. 153.

**Sandefur**, David J. To Move or Not to Move? That Is the Metaphysical Question. – *The University of Chicago Law Review*, vol. 85, no. 8, 2018, pp. 1973–2014.

